

FRAMTIDSTRO

Utvärdering av ett
skolutvecklingsprojekt inom
gymnasieskolans yrkessociala
program

Maria Warne och Katja Gillander Gådin
Avdelningen för hälsovetenskap
Mittuniversitetet
2018-02-28

Innehåll

Sammanfattning	2
1 Introduktion.....	3
1.1 Utgångspunkter för projektansökan	3
1.2 Visuella metoder för delaktighet	5
2 Syfte och frågeställningar	6
2.1 Projektets genomförande	7
2.2 Deltagare	8
2.4 Datainsamling	9
2.5 Analys.....	9
3 Resultat.....	9
3.1 Projektets måluppfyllelse.....	9
<i>Synliggöra och stärka pedagogikens betydelse för ökad måluppfyllelse.</i>	10
<i>Elevernas delaktighet och inflytande.</i>	11
<i>Stärka den pedagogiska personalens kompetens kring skolmiljöns betydelse för ungas psykiska hälsa.....</i>	12
<i>Stärka föräldrars kompetens kring skolmiljöns betydelse för ungas psykiska hälsa.....</i>	12
<i>Förutsättningar att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet ska ha ökat</i>	13
3.2 Projektets genomförande	14
3.3 Metoder för delaktighet	15
<i>Photovoice och cell-film.....</i>	16
3.4 Förändringar organisation.....	20
4 Slutsatser	21
5 Referenser	22

Sammanfattning

Personalen på en gymnasieskola i Jämtlands län hade observerat att det fanns problem kring flickors närvaro, skolgång och välbefinnande på de yrkessociala programmen. De sökte finansiering för ett projekt som avsåg att skapa förutsättningar för elever att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet. Tidigare forskning har visat att den psykiska ohälsan – mätt i självrapporterade psykiska besvär – har ökat de senaste decennierna i Sverige och att unga flickor upplever generellt betydligt större problem än pojkar. Observationen ledde till ett projekt vars mål var att öka möjligheterna för att elever på de yrkessociala programmen ska ha förutsättningar att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet. Huvudsaklig målgrupp var flickor. Projektet pågick 2016-2017 och finansierades av Specialpedagogiska Skolmyndigheten. Till projektet knöts två forskare från Mittuniversitetet, Avdelningen för hälsovetenskap. Denna rapport är en utvärdering av projektet där skolpersonal och styrgrupp intervjuats om projektet och dess olika delmål och också besvarat en enkät med öppna frågor. Resultatet visar att projektet har skapat ökade förutsättningar för eleverna att nå målen och därmed klara skolan, men att det inte varit möjligt att bedöma om det övergripande målet uppnåtts inom projekttiden. Det mest framträdande resultatet är att skolpersonalen har ökat sitt fokus och sin kunskap kring betydelsen av elevers delaktighet och inflytande. Skolpersonalen har utbildats i olika delaktighetsmetoder och fler har tillämpat dem tillsammans med sina elever. De två visuella metoderna photovoice och cell-philms har prövats och båda avser att skapa möjlighet till delaktighet och inflytande. Skolpersonalen har också fått en ökad kunskap om skolmiljöns betydelse för elevers psykiska hälsa när det gäller att skapa trygghet och stärka relationer mellan elever. Mer fokus läggs nu på att öka tillit, skapa trygghet samt att kommunicera med enskilda elever jämför med tiden innan projektet. En annan del i projektet har haft som mål att stärka och synliggöra pedagogikens betydelse för elevernas måluppfyllelse. Ett exempel har varit att öka flickors tro på sin egen förmåga när det gällde matematik, något som ökade antalet flickor som blev godkända. Målet om att stärka föräldrars kunskap om skolmiljöns betydelse för elevers psykiska hälsa har varit

svårt att följa upp och här är tolkningen att en del arbete återstår. Slutsatsen är att projektet nått delar av de uppsatta målen. Det övergripande målet är av mer visionär karaktär och arbetet bör fortsätta i den riktning som påbörjats för att fortsätta sträva mot att elever ska ha förutsättningar att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet.

1 Introduktion

Projekt Framtidstro bedrevs 2016-2017 på Jämtlands gymnasium Wargentín och omfattade programmen Hotell och turism (HT) och Restaurang och livsmedel (RL). Inom ramen för projektet, finansierat av Specialpedagogiska skolmyndigheten, genomfördes och utvärderades en avgränsad del av forskning vid Mittuniversitetet. Forskarnas del bestod av 1) utbildningsinsatser för skolpersonalen i frågor som rör psykisk hälsa, psykosocial arbetsmiljö i skolan, genus och en utbildning i photovoice 2) en studie i en av klasserna på programmet där metoden photovoice användes av forskarna tillsammans med flickorna 3) vara stöd för de lärare som ville arbeta med photovoice och/eller andra former av visuella metoder och 4) följeforskning inkluderande utvärdering av måluppfyllelsen.

Med utgångspunkt i genomförd forskning och utvärdering har två rapporter producerats. I denna rapport *Framtidstro - utvärdering av ett skolutvecklingsprojekt inom gymnasieskolans yrkessociala program* beskrivs projektets genomförande och måluppfyllelse. Den andra rapporten heter *Skolkontextens betydelse för välbefinnande och skolframgång bland flickor på gymnasieskolans yrkessociala program* och redovisar preliminära resultat från forskarnas arbete med photovoice tillsammans med lärare och elever.

1.1 Utgångspunkter för projektansökan

Personal på ett yrkessocialt gymnasieprogram Jämtlands gymnasium Wargentín, hade observerat problem kring flickors närvaro, skolgång och välbefinnande och sökte finansiering för ett projekt som avsåg att

skapa förutsättningar för att fler elever skulle ha förutsättningar att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet. Fokus skulle vara på flickorna. I motiv till ansökan hänvisas till att Skolverket och Skolinspektionen lyfter att det ofta är elevens egenskaper och individuella brister som ensamt får förklara deras svårigheter och misslyckanden i skolans. Det fanns därför ett behov av att se kontextuellt på elevers skolsvårigheter och lärare och annan personal behövde därför utveckla en gemensam förståelse. Vidare tog ansökan upp att skolan har en stor betydelse för barns och ungdomars psykiska hälsa. Relationen, menar man, är att svaga skolprestationer riskerar att påverka den psykiska hälsan negativt och den att psykiska hälsan även riskerar att påverkar skolprestationerna i en negativ riktning. Vidare tar ansökan upp behovet av ökad kunskap kring elevers psykiska hälsa. Elevers psykiska hälsa bör särskilt uppmärksammas inom yrkesprogrammen eftersom det enligt Hagquist (2007) visat att psykosomatiska besvär är betydligt vanligare bland ungdomar som går på yrkesförberedande program än bland ungdomar på teoretiska program, även när föräldrarnas utbildningsnivå beaktas. De problemområden som identifierats och presenterades i ansökan ligger i linje med den forskning som finns på området om flickors ökade psykiska ohälsa. Det vill säga att den psykiska hälsan – mätt i självrapporterade psykiska besvär – har ökat de senaste decennierna i Sverige och att unga flickor generellt upplever betydligt större problem än pojkar (Folkhälsomyndigheten, 2016). Internationella kartläggningar visar en liknande utveckling även om vissa länder uppvisar andra förhållanden (Patton et al., 2012). En svensk studie visar att flickor på praktiska program upplever stress i högre utsträckning än de som går teoretiska program (Landstedt & Gillander Gådin, 2012). Skolan är en av de viktigaste arenor för unga människors hälsa och kan påverka elevernas hälsa i både negativ och positiv riktning. Med utgångspunkt i att allt högre andel flickor upplever sin psykiska hälsa som otillfredsställande, och att det fortfarande saknas kunskap om varför, är det angeläget att låta flickorna komma till tals kring denna fråga.

Tidigare studier har visat att visuella metoder såsom photovoice bidragit till att engagera unga i att identifiera vad som är viktigt för hälsa och skolframgång (Warne, Snyder, & Gillander Gådin, 2013a, 2013b).

Metoden anses kunna öka ungas empowerment och intresse för att förändra sin situation (Delgado, 2015).

1.2 Visuella metoder för delaktighet

Photovoice är en deltagarorienterad aktionsforskningsmetod. Aktionsforskning kännetecknas av att forskaren deltar tillsammans med andra i lösningen av praktiska problem och även deltar i hela eller delar av dataanalysen. Photovoice är ett effektivt verktyg för individuellt deltagande, engagemang i närmiljön och främjande av en reflekterande och kritisk dialog (Wang, 2006). Metoden är utvecklad av Wang och Burris (1994, 1997) och har sin grund i feministisk teori, kritiskt medvetandegörande (Freire, 2000) och i erfarenheter Wang och Burris arbete med kvinnor i Yunnanprovinsen i Kina.

Metoden har i många fall lett till ökad förståelsen av olika gruppers behov men också lett till ökat engagemang bland grupper och individer att engagera sig och befrämja hälsofrågor och hälsofrämjande aktiviteter i skolor, bostadsområden och närsamhällen (Catalani & Minkler, 2010). Genomgång av de olika studierna visar också att en hög grad av deltagande förutsätts för att nå alla tre målen för photovoice: 1. *Att möjliggöra för människor att dokumentera och skildra sin vardag*; 2. *Att främja en kritisk dialog och kunskap om individuella och grupprelaterade styrkor och angelägenheter i närmiljön och i kommunen*; 3. *Att nå beslutsfattare* (Wang & Burris, 1997).

Som framgår av ovanstående är photovoice mer än en datainsamlingsmetod – det är en praktisk metod för att öka målgruppens empowerment och även kunskap om demokratiska processer. Metoden är prövad i flera länder bland annat USA, Kanada och Kina och ett avhandlingsarbete vid Mittuniversitetet (Warne, 2013). När metoden genomförs ingår introduktion, etiska frågor, fotografering på egen hand, workshops med bildsortering och dialog kring bilderna och probleminidentifikation, åtgärdsförslag och kontakt med beslutsfattare och presentation för beslutsfattare. Verktöget SHOWED, använt av Wang och Burris men inspirerat av Freire (2000; Wallerstein & Bernstein,

1988), presenteras för gruppen och kan användas för att välja, analysera och tolka sina bilder. Denna akronym har betydelsen:

- Vad kan du se här? What do you **See** here?
- Vad händer i själva verket här? What is really **H**appening here?
- Hur är detta relaterat till våra liv? How does this relate to **O**ur lives?
- Varför existerar denna situation, angelägenhet eller styrka? **W**hy does this situation, concern, or strength **E**xist?
- Vad kan vi göra åt det? What can we **D**o about it?

En annan närbesläktad visuell deltagarorienterad metod är cellphilm där mobiltelefonen användas för att göra videoinspelningar. Metoden har beskrivits av Mitchell med flera (Labacher, 2016; Mitchell, de Lange, & Moletsane, 2016). Deltagarna planerar för en kort videofilm där exempelvis en storyboard kan användas för att planera den historia man vill berätta utifrån ett tema eller en fråga som introduceras för deltagarna. Deltagarna filmar med sina mobiltelefoner en sammanhängande film eller några kortare sekvenser om totalt 1-2 minuter. Filmerna kan bestå av rörliga bilder, text, tal, musik på så sätt deltagarna önskar. Det finns välfungerande applikationer för mobiltelefoner som underlättar arbetet. Deltagarna tittar sedan på filmerna tillsammans för att identifiera gemensamma teman och idéer om vad som är angeläget att förändra eller arbeta vidare med.

2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna rapport var att utvärdera projekt Framtidstro.

Frågeställningar:

1. Hur upplever skolpersonalen att de olika målen uppnåtts?
2. Vilka erfarenheter har dragits av arbetet med photovoice?
3. Vad utmaningar har funnits för projektets måluppfyllelse?

2.1 Projektets genomförande

Höstterminen 2015 erhöll Jämtlands gymnasieförbund, Wargentin medel från Statens Specialpedagogiska Institut (SPSM) för att genomföra projektet Framtidstro. Planering av forskningsmedverkan inleddes vårterminen 2016 tillsammans med skolans rektor och dess specialpedagog för de yrkessociala programmen. Projektet beräknades pågå minst ett år men möjlighet till förlängning ytterligare ett till två år. Vårterminen 2017 erhöles extra medel för att bedriva följeforskning. Det har inneburit att en av forskarna deltagit på styrgruppens projektgruppsmöten, funnits som rådgivare och tillsammans med projektgruppen reflekterat över observerade resultat. Projektet avslutades i december 2017.

Nedan redovisas projektets uppsatta huvudmål och delmål som har legat till grund för att genomföra projekt Framtidstro samt de aktiviteter som implementerats.

Huvudmål:

Att öka möjligheterna för att elever på de yrkessociala programmen ska ha förutsättningar att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet. Huvudsaklig målgrupp har varit flickor.

Delmål:

1. Att synliggöra och stärka pedagogikens betydelse för ökad måluppfyllelse.
2. Att öka elevernas delaktighet och inflytande.
3. Att stärka den pedagogiska personalens kompetens kring skolmiljöns betydelse för ungas psykiska hälsa.
4. Att stärka föräldrars kompetens kring skolmiljöns betydelse för ungas psykiska hälsa.

Aktiviteter som enligt projektledaren genomförts under projektiden:

- Utbildning psykisk hälsa och genus.
- Utbildning och praktiskt arbete photovoice med skolpersonal.

- Synliggöra lärarlagets syn på betydelsefulla faktorer för flickor psykiska hälsa genom photovoice.
- Photovoice med eleverna i RL 15 - forskargrupp + mentorsgrupp.
- Photovoiceprojekt med eleverna i HT 15, om skolans arbetsmiljö.
- Cell- filmsprojekt med idrottsklassen, cellfilmsprojekt i HT 17 rörande idrott och hälsa - varför går inte eleverna på idrotten var frågan.
- Fortbildning, NPF, minska avhopp, stämmer - all skolpersonal i HT och RL (hösten -17).
- Fokusgrupper inom åtta olika områden: elevledda utvecklingssamtal, mentorstidens innehåll, matematik, photovoice, Växa och må bra i samarbete med Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), psykisk hälsa/ohälsa, elevdemokrati och processtödjare/elevstödjare.
- Normkritiskt tänkande , all skolpersonal i HT och RL (hösten-17).
- Samarbete med försäkringskassan och arbetsförmedlingen.
- Elevhälsoteamet har deltagit på föräldramöten och tagit upp frågor med utgångspunkt i programmet Ung livsstil.

2.2 Deltagare

I projektet har skolpersonal som arbetar på restaurang- och livsmedelsprogrammet samt hotell och turismprogrammet på Jämtlands gymnasium Wargentin tillsammans med elever deltagit. För att utvärdera projektets måluppfyllelse har skolpersonal som deltagit i projektet intervjuats. Skolpersonalen utgjordes av arbetslaget (12 personer) för HT och RL samt rektor, specialpedagog och kurator. Lärarlaget förändrades under projekttiden och några slutade och andra tillkom.

Den del av projektet, där forskning bedrevs och som omfattade en årskurs flickor på Restaurang - och livsmedelsprogrammet redovisas i en separat rapport "Skolkontextens betydelse för välbefinnande och skolframgång bland flickor på gymnasieskolans yrkessociala program".

2.4 Datainsamling

Forskarna har fått ta del av minnesanteckningar förda vid tre tillfällen samt projektledarens loggbok. Övrig data utgörs av fokusgruppsintervjuer, enskilda intervjuer och observationer. Uppföljning av projektmålen skedde genom två fokusgrupper med vardera sex personer från arbetslaget, enskilda intervjuer med nio nyckelpersoner, det vill säga projektledningen samt några personer som arbetat mer med projektet. En intervju genomfördes med en lärare som deltagit första året men sedan slutat för arbete på en annan skola. Hela arbetslaget, det vill säga 12 personer, erhöll en enkät med öppna frågor relaterade till projektmålen. Av dessa svarade sju på enkäten, se bilaga 1.

Intervjuerna spelades in och transkriberade sedan inför analys. Den forskare som bedrivit följeforskning har även gjort observationer under projekttiden såsom att delta i projektmöten och i elevernas redovisning av cellfilmprojektet.

2.5 Analys

Transkriberade intervjuer samt svaren från enkäten kategoriserades under respektive delmål genom databehandlingsprogrammet NVivo 11. Detta skedde genom att meningar och stycken som besvarade respektive delmål markerades och sammanställdes. Delar av de observationer som genomförts ingår också i den analys som gjorts.

3 Resultat

Inledningsvis presenteras uppföljning av projektets delmål. Om det övergripande målet uppnått besvaras efter redovisning av delmålen. Därefter redovisas de erfarenhet av projektets genomförande och att använda visuella metoder i projektet.

3.1 Projektets måluppfyllelse

Det övergripande målet med projektet var att öka möjligheterna för att elever på de yrkessociala programmen att ha förutsättningar att fullfölja

sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet. Inledningsvis presenteras resultatet av den utvärdering som gjorts av delmålen.

Synliggöra och stärka pedagogikens betydelse för ökad måluppfyllelse.

Aktiviteter som lärarna nämner som har bidragit till att uppfylla målet att synliggöra och stärka pedagogikens betydelse för ökad måluppfyllelse, är att eleverna nu är mer aktiva i den pedagogiska verksamheten genom elevledda utvecklingssamtal och planering inför arbetsplatsförlagt lärande (APL). Genom att det funnits en så kallad processbärare (en vuxen person som inte är lärare) som extra stöd för eleverna, menar lärarna att fler elever blivit "sedda" i och utanför klassrummet. Detta gäller i synnerhet flickorna som enligt en av de intervjuade fått bättre kontakt än pojkarna med processbäraren. Processbäraren, säger att hon har kunnat vara en länk mellan pedagogisk personal och eleverna och då exempelvis kunnat tydliggöra uppgifter för eleverna.

Det matematikprojekt som genomförts för att stärka flickors tilltro till att klara matematik är även det något som lärarna nämner. Några flickor som inledningsvis hade stora frustrationer runt matematik ingick i en satsning. Matematikprojektet var ett sätt att stärka elevernas tilltro till sin egen förmåga och det bidrog till att alla elever klarade godkänt i matematik, vilket inte var fallet tidigare.

En annan förändring som skett under projektet är att man en gång i månaden har en kväll för kompetensutveckling. Genom detta har samsynen i personalgruppen ökat och även sammanhållningen inom lärarlaget.

De visuella metoder som använts under projektiden tas upp av flera i arbetslaget som ett sätt att använda en ny pedagogisk för att ta utgångspunkten i elevernas perspektiv och låta dem arbeta för att identifiera olika aspekter och tillsammans finna förslag till lösningar. Ett exempel är en av lärarna som säger sig ha ändrat sitt pedagogiska arbetssätt radikalt inom ämnet idrott. Den observation som gjordes av följeforskaren var att läraren hade ett starkt fokus på att göra eleverna

delaktiga och involverade när arbetet med cell-films presenterades. Den stora förändringen handlar om att öka elevernas inflytande och delaktighet, se även nedan under delmålet om delaktighet och inflytande. Fler i lärarlaget uppger att det nära samarbetet mellan elever och lärare har ökat förståelsen för vad varje individ behöver för att klara godkänt i ämnet. Rektor för programmet berättar att lärarna blivit bättre på att göra individuella anpassningar och att färre elevärenden går vidare till skolledningen. Arbetsgruppen har blivit mer lösningsfokuserad, anser rektor. Genom att det bara har varit flickor i en del av de så kallade referensgrupperna, säger en lärare att just flickors röst hörts och de därför blivit tagna mer på allvar nu.

Elevernas delaktighet och inflytande.

När det gäller delmålet om elevernas delaktighet och inflytande lyfter personalen fram elevledda utvecklingssamtal som en viktig aktivitet som bidragit till delmålets uppfyllelse. Eleverna håller nu i utvecklingssamtalet utifrån ett antal färdigställda frågor.

En lärare berättar att eleverna genom projektet har involverats mer i planeringen inför sina perioder av APL än vad som var fallet tidigare. Inför APL samråder mentor med respektive elev.

Olika elevaktiva metoder har använts för att i högre grad låta eleverna komma till tals. En metod som flera gånger nämns av de intervjuade och i enkäten är "fiskbenet" en del i en utbildning från NSPH. Metoden låter eleverna identifiera viktiga aspekter att som skrivs upp i ett uppritat fiskben. Fler lärare tar upp att genom elevaktiva metoder har det blivit mer synligt vilka problem som finns kring exempelvis att delta i idrott och därmed möjligt att diskutera detta och finna lösningar. Ett konkret exempel på att flickorna haft inflytande på sin skolmiljö är att det slutligen kommit upp duschdraperier i omklädningsrummen vid idrottshallen.

En annan aspekt som lyfts av skolans personal är de visuella metoder som lärarna lärt sig och som sedan några i lärarlaget tillämpat i elevgrupperna. Framförallt framträder det arbete som idrottsläraren genomfört i en klass tillsammans med den person som är

"processbärare". Dessa prövade att lära och utveckla metoden "cellphilm" med stöd av en av forskarna. Genom dessa olika deltagarorienterade metoder har eleverna kommit till tals på ett sätt de inte gjort tidigare. Fler av lärarna berättar även att metoden skapar möjligheter att göra nya gruppkonstellationer i klasserna och att elever som inte brukar samarbeta gjort det under arbetet. Arbetet med cellphilm har väckt nyfikenhet och fler lärare vill fortsätta det arbetet om det är möjligt. Eftersom forskarna haft tonvikten på bland annat delaktighet genom visuella metoder finns nedan ett speciellt avsnitt om dessa metoder. Se vidare under kapitlet 4.3 Metoder för delaktighet.

Stärka den pedagogiska personalens kompetens kring skolmiljöns betydelse för ungas psykiska hälsa.

Lärlarlaget har gått en utbildning om neuropsykiatriska funktionsvariationer som projektledaren hållit i. Flera lärare tar upp betydelsen av den utbildningen för sin kompetensutveckling. Forskarna från Mittuniversitetet genomförde även under projektets inledande fas en föreläsning om hälsa, välbefinnande och genus. Lärarnas utbildning och att få praktiskt pröva på metoden photovoice tas upp som ett annat exempel. Personalen fick med hjälp av metoden identifiera vad de ansåg var viktiga faktorer i skolans miljö som påverkar flickors hälsa, välbefinnande och framtidstro. Resultatet från det arbetet redovisas i en separat rapport. Annat som beskrivs av deltagarna är att projektet bidragit till att det finns en större lyhördhet för elevers olika behov.

Stärka föräldrars kompetens kring skolmiljöns betydelse för ungas psykiska hälsa.

Lärlarlaget lyfter fram att det arrangerats föräldramöten för föräldrar till elever som börjat gymnasiet årskurs 1. En annan aspekt är att kurator och specialpedagog varit med på föräldramöten, vilket inte varit fallet tidigare. Programmet "Ung Livsstil" som genomfördes inom projektet innehöll en del riktad till föräldrar som flera i lärlarlaget nämner. Programmet innehåller delar som berör, sömn, kroppsuppfattning, stress, skärmar, kost m.m. I övrigt besvarade få av lärarna frågorna om detta delmål. I de intervjuer som genomförts har inte heller något om föräldrar nämnts. Tolkningen är att arbetet med att öka föräldrars

kompetens kring skolmiljöns betydelse inte varit så framträdande i projektet.

Förutsättningar att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet ska ha ökat

Det övergripande målet för projektet handlade om att öka förutsättningarna att fullfölja sin utbildning och ha en handlingsberedskap att klara arbetslivet. De data som samlats in och det som observerats under projekttiden utgör inte tillräckligt material för att kunna bedöma om målet har uppfyllts. Därtill kommer tidsaspekten och målets utformning. Det finns dock en del som tyder på att målet delvis uppnåtts eller rättare sagt att skolan börjat utvecklas i den riktning som gör att målet på sikt kan uppnås. Exempelvis menar rektor att det skett färre avhopp från programmen. Det är dock viktigt att fortsätta utvecklingsarbetet och vidmakthålla den förändring som startat. Genom att eleverna ges ökade förutsättningar att klara kunskapsmålen, såsom skett i matematik och idrott, har steg tagits för att fler elever ska kunna fullfölja sin utbildning. Arbetet med att synliggöra och stärka pedagogikens betydelse har påbörjats vilket fler av deltagarna berättar om. Genom att se eleverna som aktiva medskapare i sin utbildning är det troligt att fler kan nå kunskapsmålen och även ha en ökad handlingsberedskap för framtiden. Eleverna sitter på nyckeln till sitt eget lärande, menar fler av deltagarna. Lärarlagets ökade kunskap om betydelsefulla faktorer för elevernas psykiska hälsa är ett steg på väg, där trygghet och tilltro till sin förmåga är ett par aspekter som nämns. Tolkningen är dock att ytterligare arbete behöver göras för att stärka lärarlagets kompetens kring faktorer betydelsefulla för elevernas välbefinnande. Se vidare forskarnas rapport *Skolkontextens betydelse för välbefinnande och skolframgång bland flickor på gymnasieskolans yrkessociala program*.

Det är svårt att bedöma måluppfyllelsen för målet att stärka föräldrars kompetens kring skolmiljöns betydelse. Få insatser verkar genomförda och föräldrarna har inte givits möjlighet att ingå i uppföljningen av projektet.

Forskarnas andra rapport går djupare in i frågor som berör elevernas handlingsberedskap.

3.2 Projektets genomförande

Projektet har varit svårt att följa. Uppdraget kring följeforskning kom först andra projektåret och kan därför inte anses täcka in projektet fullständigt. Flera projekt har löpt parallellt på skolan och vid projektgruppsmötena har dessa olika projekt planerats och följts samtidigt. Problemet att hålla isär de olika projekten är även ett resultat som framkommer i insamlad data där deltagarna blandar de olika projektens aktiviteter i sina svar. Fler i lärarlaget tar upp att det varit många olika aktiviteter men att de inte vet riktigt vilka som hört till vilket projekt. De parallella projekten har även varit svåra att hålla isär för följeforskaren eftersom styrgruppsmöten ibland hanterat flera projekt samtidigt.

Projektet Framtidstro initierades i samband med att det var oroligt och stökigt på programmet. I den klass som valdes ut för att genomföra photovoiceprojektet hade flera incidenter inträffat innan starten av arbetet. Detta kan ha bidragit, tror respondenterna, att eleverna uppfattade initiativet som en del i en behandling eller terapi för att arbeta med problem i klassen. Det i sin tur bidrog till lågt intresse hos en del elever. Några i skolpersonalen menade att det kanske var just dessa elever som behövde det mest.

Styrgruppen för projektet har regelbundet informerat lärarlaget om projektets fortskridande, men tolkningen är att intresset för projektet har varit varierande. Vid enkätuppföljningen är svaren i flera fall knapphändiga och en del svarar att de inte vet. Troligtvis kan detta hänföras till det som ovan beskrivits, att det varit flera parallella projekt och svårt att hålla isär. Några personer har tillkommit under projektperioden och några av dessa uppger att de inte är insatta.

Vid analys av insamlad data framkommer att styrgruppens deltagare fördelat personer i lärarlaget på olika aktiviteter i de olika projekten men att det även förekommit egna val att arbeta med sådant som presenterats, eller idéer som vuxit ur projektet. Vid ett tillfälle har en kollega i ett mentorspar sagt ja till att arbeta med en metod och den andra säger sig mer acceptera det hela men inte varit speciellt intresserad. Några i arbetslaget har fått tid avsatt för att arbeta i projektet andra inte. Det är

oklart vad som styrkt detta. En av de personer som haft en mer aktiv roll i projektet säger generellt om projektet:

”Väldigt positivt tycker jag. Även ni och de andra som har jobbat med projektet har ju haft ett utbyte och en diskussion så många gånger så dom har hela tiden känt sig uppdaterade på vad som vi håller på med. I början så efterfrågades det och efter det har vi blivit bättre på det. Så jag tycker att detta verkligen är något som enat arbetslaget. Man känner att det varit arbetslagets angelägenhet så dom har visat intresse för det, det tycker jag. Dom har varit delaktiga i det mer eller mindre. En del har ju inte haft lika stor roll i det hela. Men ändå ingen som varit negativ såsom jag sett det.”

Respondenten i citatet ovan tar upp att projektet bidragit till att ena arbetslaget, gjort att de kommit närmare varandra och i högre grad diskuterar pedagogiska frågor. Liknande kommentarer framkommer i fler av de intervjuer som genomförts. Projektledaren säger i en avslutande intervju att det är nu en del av det som skett under projektet börjar sjunka in och då plockas upp igen.

3.3 Metoder för delaktighet

Fler olika metoder för delaktighet har använts i projektet, några av dessa är photovoice, cell-films och fiskben. Resultatet visar att betydelsen av elevers delaktighet och inflytande på flera sätt blivit en ögonöppnare för lärarlaget och även bidragit till en förändrad pedagogik hos några. Några citat som belyser detta är:

”Att om vi lyssnar på eleverna och tar in vad dom säger till oss så kan vi hjälpa dom att nå målen. Vissa undantag så klart. Men dom allra flesta kan vi hjälpa att nå målen. Vi förenklar uppgifterna eller hjälper dom att förenklar dom, vi har börjat skriva upp på tavlan. Mycket kommer från eleverna, dom vet ju hur mycket som helst och vet precis vad dom behöver. Vi måste bara lyssna på dom hur dom lära sig bäst.”

En annan lärare säger:

”Det har fungerat fantastiskt bra och hjälpt oss otroligt mycket. Framförallt mig [har det hjälpt] väldigt mycket i att utvecklas som lärare och i att se att när vi jobbar med elever är med och man ser när man ger dom chansen att påverka och diskutera sin egen utbildning. Och dom har gett mig väldigt mycket feedback som man har kunnat använda för att förändra undervisningen och i sättet att vara mot elever.”

Relaterat till vissa delaktighetsmetoder så framkommer även kritik. Ett återkommande problem som framkommer i det insamlade materialet, är att eleverna engagera sig i något men eftersom deras förslag inte tas emot och inget händer så tappar de intresset. En respondent säger: "Rektor tyckte det var bra förslag men sedan dog det ut någonstans" och menar vidare att det är olyckligt eftersom det är en elevgrupp som inte engagerar sig i skolråd och andra demokratiska forum.

En i personalen har under projektet haft ett särskilt uppdrag med att öka elevernas kunskap om demokratiskt arbete och mötesformer. Syftet har varit att eleverna ska våga ingå i skolans demokratiska forum och även ha kunskap om att förstå elevens roll där. Tidigare har eleverna från detta program i ringa grad deltagit i dessa forum men nu hoppas lärarna att intresset ska öka.

Elevreferensgrupper är en annan förändring som använts för att förändra idrotten så att fler elever deltar. Det arbetet har fallit så väl ut att läraren där vill fortsätta med dessa grupper.

Photovoice och cell-film

Photovoice

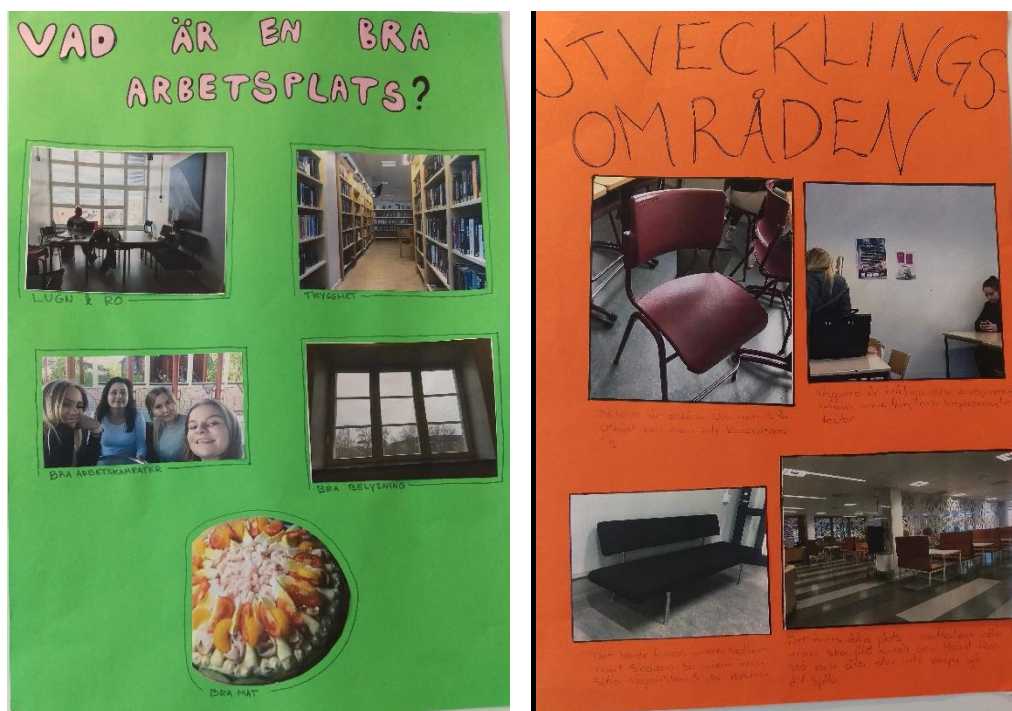
Metoden photovoice var en större satsning som gjordes och den metoden fanns omnämnd i ansökan. Forskarna vid Mittuniversitetet hade som uppdrag att utbilda personalen i metoden för att de sedan själva kunde tillämpa den i sina klasser. För att studera flickors välbefinnande, trygghet och framtidstro använde forskarna metoden för att analysera skillnad på vilka faktorer som skolpersonalen respektive flickorna tog upp. Det arbetet presenteras i en separat rapport. Här presenteras skolpersonalens erfarenhet av metoden och även cell-film, som två av personalen använde i slutet av projektår 2.

Inledningsvis var intresset stort för metoden photovoice. Genom att lärarlaget fick prova på metoden själva två gånger förväntades de vara rustade för att själva genomföra utbildningen med eleverna. Två lärare försökte använda metoden tillsammans med de elever som inte ville ingå i forskarnas grupp där metoden användes. Erfarenheten från dessa båda

är att eleverna inledningsvis var avvaktande på grund av att de trodde arbetet med photovoice var en del i en åtgärd som satts in på grund av att det förekommit sexuella trakasserier och att det varit oroligt och stökigt i klassen. Metoden användes på mentorstid av dessa lärare. Intresset för att ta fotografier var lågt men samtidigt skapades det under denna tid möjlighet att prata om sådant som påverkade elevernas välbefinnande och trygghet och några elever vågade till exempel ta upp att de känt sig utsatta för mobbning.

Framförallt fanns det en otålighet från elevernas sida när det gällde metoden. "Är vi inte klara snart?" var en återkommande fråga. Eleverna ville få en snabbare process och en av lärarna menade att otålighet är något som kommer igen många sammanhang när det gäller dessa elever. En av lärarna upplevde en osäkerhet kring metoden och ville haft mer kunskap innan denne själv praktiserade metoden med eleverna.

Det andra lärarparet valde att arbeta med photovoice kring frågor om vad som var viktigt för en bra arbetsmiljö. Klassen dominerades av flickor, endast en pojke fanns i klassen. En av forskarna introducerade metoden för eleverna för att sedan återkomma vid presentationen. Lärarna stöttade eleverna när det gällde själva genomförandet. Eleverna grupperades och tre posters togs fram där elevernas bilder kompletterades med text. En poster fokuserade på utomhusmiljön och eleverna önskade en utemiljö som i högre grad stimulerade till avkoppling och aktivitet på skolgården. På en annan poster tog eleverna upp behovet av lugn och ro, trygghet, bra arbetskamrater samt bra mat. På en tredje poster tog eleverna upp vikten av en bra fysisk miljö avseende ergonomi och föreslog inköp av bättre stolar, möjlighet att sitta ned någonstans när det är rast och färg på väggarna. Lärarna berättar att eleverna tyckte det var intressant och stimulerande att arbeta med metoden men att det varit bättre att komprimera arbetet under ett par temadagar istället för att ha det utspritt som nu skedde. Frågorna i metoden, de så kallade SHOWeD-frågorna, upplevdes stimulerande att använda och bidrog till ett fördjupat resonemang. Dock upplevde även dessa lärare en osäkerhet i att använda metoden.

Figur 1. Exempel på posters som eleverna presenterade utifrån arbetet om arbetsmiljö.

Rektor var med vid presentationen. Fler av lärarna lyfter fram vikten av att någon beslutsfattare finns med för att ta elevernas förslag vidare eftersom det hos många elever finns en misstro till vuxenvärlden och ett ointresse för att delta i demokratiska processer, en upplevelse som grundar sig i att eleverna inte upplever sig kunna påverka. Risken, menar lärarna är att det blir ytterligare ett bevis på att delaktighet och inflytande är meningslöst om det inte leder till någon förändring. Vid tiden för de genomförda intervjuerna hade elevernas förslag ännu inte lett till någon förändring eller annan typ av gensvar. Skolledningen uppger dock att det finns på agendan men ännu inte funnits möjlighet att fortsätta med. Exempel på elevernas arbete presenteras i Figur 1.

Cell-film

Under den senare delen av det andra projektåret önskade en av lärarna att få arbeta mer fördjupat med delaktighet med elever runt ämnet idrott, eftersom det fanns problem med närvaro under lektionerna. Det var 20 elever som deltog i arbetet. Istället för photovoice valdes cell-films som

en av forskarna presenterade som ett annat exempel på en visuell metod för ökad delaktighet. En lärare och en processtödare fick övergripande kunskap om metoden, men fick själva lägga upp arbetet med eleverna. Eleverna arbetade i grupper och producerade sju filmer. Filmerna visades för de elever som deltagit, för rektor och projektledare samt en av forskarna. Efter visning av filmerna fick eleverna markera vad de ansåg var största orsaken till att elever inte vill delta i idrotten. Se Figur 2.

Figur 2. Orsaker till att inte delta i idrott som eleverna identifierade vid cellfilmsvisningen.

De anledningar som visade sig dominera var:

- Ingen ork
- Ointresse
- Inga kläder
- Kroppskomplex

Vid uppföljande intervjuer menade läraren och elevstödaren att metoden varit rolig och givande men också utmanande att arbeta med. Utmaningar var att upprätthålla elevernas engagemang och entusiasm samt en del tekniska utmaningar med att använda mobilapplikationen.

Inledningsvis var elevengagemanget stort men när det förflöt cirka en vecka mellan tillfällena var det svårt att hämta upp eleverna igen. Det var ett problem som också rapporterats i anslutning till arbetet med photovoice.

Elevernas filmer var både engagerande och berörande och de visade delvis på en samstämmighet men även en del olikheter. Vid en utbildningsdag för lärare i Falun visades flera av filmerna i samband med att projekt Framtidstro presenterades. Det var positiv respons bland dem som lyssnade på presentationen och det väcktes ett intresse för visuella metoder i det pedagogiska arbetet i skolan.

Skillnaden mellan photovoice och cell-film är flera. En deltagare anser att cell-films blir mer ytlig och att photovoice ger möjlighet för eleverna att göra djupare reflektion. Andra som intervjuats tar upp att cell-film är en snabbare process som passar dessa elever bra.

3.4 Förändringar organisation

Vid frågan om projektet lett till några förändringar i organisationen eller något som lärarlaget tror blir varaktigt fanns det många tveksamheter men även mer hoppfulla kommentarer. Svaren varierar något beroende på tolkningen av "organisation". De som tolkar det som organisationen för gymnasieskolan är tveksamma och de tror inte att kännedomen om projektet har spridits särskilt långt. Exempelvis fanns det under en period information om projektet på gymnasieförbundets hemsida men den är nu enligt en deltagare borta. Rektor tror att en del förändringar kommer att leva kvar även om viss personal skulle bytas ut. Det som nämns är till exempel arbetet med mentorstiden och arbetet som gjorts inom idrotten. Fler av de intervjuade anser att nästa steg nu är att sprida kunskap om projektet. Andra som tolkar organisation som organiseringen runt programmet lyfter fram processtödjare som en viktig förändring. Att det funnit extra personer som inte är lärare har varit en viktig förändring. Det har även blivit ett närmare samarbete med kurator och specialpedagog, menar en lärare. I vissa fall har en snabbare handläggning av elever med speciella behov skett.

4 Slutsatser

Tolkningen är att projektet har skapat ökade förutsättningar för eleverna att nå målen och därmed klara skolan men att arbetet måste fortgå för att det ska vara möjligt att följa upp och bedöma det övergripande målet. Personalen har på sätt medvetet arbetat med att stärka pedagogikens roll. Resultatet har blivit en ökad samsyn inom personalgruppen, men också en mer individanpassad pedagogik. Genom att ha en funktion som blir en brygga mellan pedagoger och elever har enskilda elever kunnat bli lyssnad på och mötas utifrån sina behov.

Kunskapen om skolmiljöns betydelse för elevernas psykiska hälsa har lyfts fram av skolpersonalen när det gäller trygghet och relationer mellan elever. Mer fokus läggs nu för att öka tillit, skapa trygghet och att se och kommunicera med enskilda elever. En utgångspunkt i projektet var se elevers skolsvårigheter ur ett kontextuellt perspektiv. Till viss del har så skett när det gäller delaktighetsarbetet men i mindre utsträckning i övrigt.

Skolpersonalens ökade kunskap om betydelsen av delaktighet både för skolprestationer och för elevernas välbefinnande är ett av de dominerande resultaten från projektet. Medvetenheten har ökad bland skolpersonalen om att eleverna är bäraren av lösningen på framgångsfaktorer för att nå målen i skolan.

Om föräldrars kompetens kring om skolmiljöns betydelse för elevernas psykiska hälsa har ökat, har varit inte möjligt att bedöma. Tolkningen är att det program som flera av deltagarna nämner mer berör elevernas beteenden och hälsovanor än skolans miljö och dess betydelse. Det behöver följas upp genom intervjuer eller en enkät till föräldrarna.

Metoden photovoice har upplevts som intressant och engagerande av skolpersonalen. Dock hade fler behövt mer stöd när den skulle genomföras med eleverna. Metoden behöver också genomföras mer komprimerat tidsmässigt för att eleverna ska hålla intresset uppe. Metoden cell-film kom sent in i projektet men fungerade väl tack vare ett bra pedagogiskt upplägg av skolpersonalen. Inför en fortsatt

användning behöver även den, likt photovoice få ett annat upplägg rent tidsmässigt. Cell-films behöver prövas och utvecklas ytterligare i klassrumssammanhang.

En av utmaningar för skolpersonalen under projektet har varit att fler projekt bedrivits parallellt vilket kan ha bidragit till en otydlighet.

5 Referenser

- Catalani, C., & Minkler, M. (2010). Photovoice: A review of the literature in health and public health. *Health Education & Behavior*, 37(3), 424-451.
- Delgado, M. (2015). *Urban youth and photovoice: Visual ethnography in action*. New York: Oxford University Press.
- Folkhälsomyndigheten. (2016). Folkhälsan i Sverige 2016. Årlig rapportering.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/cc89748e004743c39ff4c03fec24c570/folkhalsan-i-sverige-2016-16005.pdf>
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*: Bloomsbury Publishing.
- Hagquist, C. E. (2007). Health inequalities among adolescents: The impact of academic orientation and parent's education. [Young in Värmland 1988-2005]. *European Journal of Public Health*, 17(21), 6.
- Labacher, L. (2016). The evolution of the cellphone as film and video camera. In K. MacEntee, C. Burkholder & J. Schwab-Cartas (Eds.), *What's a cellphilm? Integrating mobile phone technology into participatory visual research and activism* (pp. 171-181). Rotterdam: SensePublishers.
- Mitchell, C., de Lange, N., & Moletsane, R. (2016). Me and my cellphone: constructing change from the inside through cellfilms and participatory video in a rural community. *Area*, 48(4), 435-441. doi: 10.1111/area.12142

- Patton, G. C., Coffey, C., Cappa, C., Currie, D., Riley, L., Gore, F., . . .
Ferguson, J. (2012). Health of the world's adolescents: a synthesis
of internationally comparable data. *The Lancet*, 379(9826), 1665-
1675. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60203-7](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60203-7)
- Wallerstein, N., & Bernstein, E. (1988). Empowerment education:
Freire's ideas adapted to health education. *Health Education &
Behavior*, 15(4), 379-394.
- Wang, C., & Burris, M. A. (1994). Empowerment through photo novella:
Portraits of participation. *Health Education & Behavior*, 21(2), 171-
186.
- Wang, C., & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology,
and use for participatory needs assessment. *Health Education &
Behavior*, 24(3), 369-387.
- Wang, C. (2006). Youth participation in photovoice as a strategy for
community change. *Journal of Community Practice*, 14(1-2), 147-161.
doi: 10.1300/J125v14n01_09
- Warne, M. (2013). *Där eleverna är: Ett arenaperspektiv på skolan som en
stödande miljö för hälsa*. [Akad. avh], Östersund: Mittuniversitetet.
- Warne, M., Snyder, K., & Gillander Gådin, K. (2013a). Photovoice: an
opportunity and challenge for students' genuine participation.
Health Promotion International, 28(3), 299-310. doi:
10.1093/heapro/das011
- Warne, M., Snyder, K., & Gillander Gådin, K. (2013b). Promoting an
equal and healthy environment: Swedish student's views of
daily life at school. *Qualitative Health Research*, 23(10), 1354-1368.